

บทที่ 2

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กรอบความคิด และระเบียบวิธีวิจัย

2.1 กรอบความคิดทางการศึกษา

แนวความคิดที่ว่าการศึกษาเป็นการลงทุนมนุษย์ ได้เริ่มมีมานานแล้วจากจากหนังสือของ Adam Smith (1776) ที่อ้างว่าการศึกษาจะต้องเสียค่าใช้จ่ายมากทั้งในรูปของแรงงานและเวลา และผู้ที่ได้รับการศึกษาจะสามารถประกอบกิจการที่ยั่งยืนกว่าและด้วยประสิทธิภาพที่เหนือกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษา ซึ่งทำให้เกิดผลกำไร เช่นเดียวกับการลงทุนในแบบอื่น ๆ ต่อมา Alfred Marshall (1890) ก็มีความเห็นคล้ายคลึงกันเกี่ยวกับการที่บิดาพยายามลงทุนในกิจการของตนเพื่อไว้มอบให้บุตรเป็นผู้ดูแล และมีรายได้ต่อไปในภายหน้า แต่ Marshall ก็ไม่ยอมรับที่จะวัดความมั่งคั่งหรือสต็อกของทุนของประเทศว่า ควรจะรวมการสะสมทักษะของประชากรเข้าไปด้วย ตามหลักพื้นฐานโดยทั่วไปแล้ว การวัดทุนในรูปของคน อาจทำได้ 2 วิธีคือ

1. วิธีต้นทุนการผลิต ซึ่งวิธีนี้ประกอบไปด้วย การประมาณต้นทุนที่แท้จริงทั้งหมดที่ใช้ในการผลิตที่ผู้ผลิตผู้ที่ได้รับการศึกษา
2. วิธีรวมรายได้โดยการใช้อัตราส่วนลดเทียบ (Capitalized earnings) ซึ่งเป็น การวัดมูลค่าปัจจุบัน (Present value) ของรายได้ ในอนาคตของผู้ที่ได้รับการศึกษา

ต่อมา Gary Becker (1964) ได้ให้ความสนใจกับความคิดของทุนในรูปของคน โดยได้พิจารณาการศึกษา ในหลายระดับ รวมทั้งการฝึกงาน และการศึกษาออกกระบบ

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีการยอมรับความคิดของทุนมนุษย์ค่อนข้างแพร่หลายในระยะหลัง แต่ข้อบกพร่องของความคิดที่ควรคำนึงถึงที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ทฤษฎีของทุนในรูปของคน ยังมีปัญหาที่ยังตกลงกันไม่ได้หลายประการ เช่น ปัญหาการวัด ปัญหาการรวม และปัญหาการใช้สมการการผลิตรวม เป็นต้น
2. การเปรียบเทียบทุนในรูปของคนที่วัดจากตัวเลขรายได้ กับทุนกายภาพ ทำให้เกิดปัญหาเนื่องจากทุนประเภทหลังวัดจากต้นทุนในอดีต (Historic cost) ซึ่งไม่เหมือนกับการวัดจากรายได้

๘. การศึกษาอาจเป็นได้ทั้งการอุปโภคและการลงทุน ซึ่งไม่สามารถที่จะแบ่งออกจากกันได้อย่างชัดเจน ทำให้การวัดทุนในรูปของคนเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน

ปัญหาประการแรก เป็นปัญหาทางทฤษฎีที่ยังตกลงกันไม่ได้ไม่แน่นอน ปัญหาประการที่สอง เป็นปัญหาในการวิเคราะห์ฝั่งชั้นการผลิตรวม เมื่อต้องชี้ทุนในรูปของคน และทุนกายภาพในฝั่งชั้นเดียวกัน ปัญหาประการที่สามเป็นปัญหาที่นักเศรษฐศาสตร์ในระยะหลัง เห็นว่าเหตุผลในการลงทุนทางการศึกษามักจะได้รับอิทธิพลจากตัวแปรทางด้านสังคม วัฒนธรรม ฯลฯ อีกด้วย ซึ่งไม่น่าถือได้ว่าการลงทุนทางการศึกษา แต่ควรจะเป็นการลงทุนเพื่อหวังผลตอบแทนในอนาคตเพียงอย่างเดียว เหมือนกับการลงทุนในกิจการอื่น ๆ

ในการศึกษาของ M. Blaug (1972) ได้ให้คำแนะนำว่า หากจะมองการศึกษาเป็นสินค้าอุปโภคที่คงทน (Durable Consumer Good) ซึ่งผู้ซื้อคาดว่าจะใช้บริการของสินค้าในอนาคต ลักษณะที่เป็นการอุปโภคของการศึกษาจะเป็นการมองไปข้างหน้ามากกว่า ฉะนั้นจึงเป็นลักษณะที่เข้าใกล้การลงทุนมากกว่าการบริโภคในกรณีที่ยังคง การศึกษาอาจจะไม่ช่วยให้มีการเพิ่มการอุปโภคบริการที่เป็นผลจากการศึกษานี้ในอนาคต แต่การที่การศึกษาสามารถเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยในการทำงาน และทัศนคติในการดำรงชีพไปในทางที่ดีขึ้น ก็อาจจะนับว่าการศึกษาเป็นการลงทุนอย่างหนึ่ง

ในการวิจัยครั้งนี้ จะพยายามศึกษาถึงอิทธิพลของปัจจัยที่มีผลต่อการลงทุนทางการศึกษาของบุตรหญิงในครอบครัว โดยอาศัยแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่มองการศึกษาเป็นการลงทุน และเป็นการตัดสินใจลงทุนอย่างมีเหตุผลของครอบครัว ซึ่งก็คือแนวคิดจากทฤษฎีทุนมนุษย์ (Theory of human capital) การตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุนทางด้านทรัพยากรมนุษย์ก็เช่นเดียวกับการตัดสินใจลงทุนอื่น ๆ ที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อในอนาคตต้องการผลตอบแทนจากการลงทุน โดยคาดว่าจะได้รับผลประโยชน์จากการลงทุน นั้น ๆ ให้มากที่สุดนั่นเอง ดังนั้นการที่ผู้ปกครองจะให้โอกาสทางการศึกษากับบุตรหญิงในครัวเรือนก็เป็นเสมือนการลงทุนที่รอผลตอบแทนในอนาคตนั่นเอง

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจลงทุนทางการศึกษาสำหรับบุตรหญิงของครัวเรือนในครั้งนี้นำเสนอใน 3 ประเด็น คือ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความไร้โอกาสทางการศึกษา โอกาสทางการศึกษาของสตรี และ สาเหตุที่ทำให้เด็กหญิงต้องออกจากระบบการศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความไร้โอกาสทางการศึกษา

มีปัจจัยที่สำคัญ ๗ หลายปัจจัยที่ทำให้บุตรหลานในครัวเรือนไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาในระดับที่เกินภาคบังคับที่ครัวเรือนจะต้องตัดสินใจเป็นผู้ลงทุนทางการศึกษา เนื่องจากจะเกิดทั้งค่าใช้จ่าย และ ต้นทุนค่าเสียโอกาส จากงานวิจัยของภาควิชา โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2522) ได้พบว่า โอกาสการเข้าศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญต่าง ๆ อันได้แก่ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของเด็ก ภูมิสำเนา และ ระดับการศึกษาของบิดามารดา

ในบรรดาปัจจัยดังกล่าว ได้มีงานวิจัยของหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งผู้สนใจได้ศึกษาในประเด็นดังกล่าว และได้ผลการวิจัยในทำนองเดียวกัน เช่นงานวิจัยของ กองแผนงานสำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้ทำการหาสาเหตุของนักเรียนที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วไม่ได้เข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เมื่อปี 2527-2528 ซึ่งเป็นช่วงที่เศรษฐกิจขยายตัวต่ำ งานวิจัยของกรมสามัญศึกษาที่ศึกษาถึงอัตราการเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 ในปี 2528 และกรมการศึกษานอกโรงเรียน ที่ได้ติดตามผลกลุ่มเยาวชนที่ จบ ป.6 ที่ไม่ได้เรียนต่อในปี 2529 ผลสรุปทั้งสามหน่วยงานตรงกันว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเป็นสาเหตุหลัก ส่วนปัจจัยอื่น ๆ เป็นสาเหตุรองลงมา

ได้มีงานวิจัยที่พยายามอธิบายถึงสาเหตุของการไม่เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพิ่มเติมไปจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับฐานะทางเศรษฐกิจ หรือความยากจนของครัวเรือน เพื่อให้ทราบแน่ชัดว่ายังมีปัจจัยที่สำคัญอื่น ๆ อีกหรือไม่ที่สามารถอธิบายถึงสาเหตุของการไม่เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ดึงงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดย ทศนัย มุขวิจิตร และคณะ (2531) โดยเลือกสัมภาษณ์ผู้ปกครองในจังหวัดจันทบุรี และจังหวัด นครสวรรค์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาความยากจน โดยเปรียบเทียบค่า เป็นกรณีศึกษา ได้สอบถามถึง สาเหตุต่าง ๆ เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของเด็ก ความต้องการให้เด็กเป็นแรงงานใน ครัวเรือน ระยะทางจากบ้านถึงโรงเรียนมัธยม ความต้องการหรือความพร้อมของเด็ก และอื่น ๆ จากคำตอบของผู้ปกครองที่สามารถตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ ผลการศึกษานพบว่า ปัญหาทางด้าน เศรษฐกิจยังเป็นสาเหตุหลักทั้ง 2 จังหวัดกว่าร้อยละ 60 ของผู้ตอบคำถาม ส่วนปัจจัยอื่น ๆ เป็นสาเหตุที่รองลงมาเกือบทุกงานวิจัย

กรณีเด็กที่มีโอกาสเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ยังมีความแตกต่างกัน ของโอกาสการเข้าศึกษาต่อโรงเรียนประเภทต่าง ๆ คือ โรงเรียนในโครงการพัฒนาโรงเรียน มัธยมภูมิภาค โรงเรียนในโครงการมัธยมแบบผสม โรงเรียนในโครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยม ชนบท และโรงเรียนมัธยมศึกษาสามัญตั้งการศึกษาของ จรูญ พานิชย์ผลินไชย (2521) ที่ได้ศึกษา วิจัยในหัวข้อ "โอกาสการเข้าศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำแนกตามประเภทของโรงเรียน สถานภาพส่วนตัว และผลการเรียนของนักเรียนในภาคเหนือ" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าถึง องค์ประกอบใดบ้างที่มีส่วนกำหนดโอกาสทางการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยใช้กลุ่ม ตัวอย่างในการศึกษา เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษา ปีการศึกษา 2520 ในภาค เหนือ จำนวน 2,200 คน เครื่องมือที่ใช้ในเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเพื่อรวบรวมราย ละเอียตส่วนตัวของนักเรียน สถิติที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์คือค่าร้อยละ และค่าไค-สแควร์ (Chi-Square) ผลการวิจัยพบว่า ประเภทของโรงเรียนที่นักเรียนจบมัธยมศึกษาตอนปลาย สถานภาพส่วนตัวของนักเรียน อันได้แก่อาชีพของบิดามารดา จำนวนพี่น้องในครอบครัว ภูมิสำเนา และผลการเรียนในชั้นประถมศึกษาของนักเรียนที่แตกต่างกัน จะมีผลต่อโอกาสการเข้าศึกษาต่อใน

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนประเภทต่าง ๆ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 เช่นเดียวกับที่ ประยงค์ ชูน้อย(2521) ที่ศึกษาในเรื่องเดียวกัน ในพื้นที่ภาคใต้ โดยวิธีการเดียวกัน และอุดม ภู่ประดิษฐ์ (2521) ศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การศึกษาดังกล่าวข้างต้นนี้ไม่ได้ศึกษาถึงความแตกต่างทางการศึกษาระหว่างเด็กชายและเด็กหญิง และ มุมมองในการวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นจะถึงอุปสรรคและข้อจำกัดของการไม่ได้เรียนต่อแต่มิได้พิจารณาการศึกษาในแง่ของการลงทุน ดังนั้นจึง ไม่ได้ให้ความสนใจต่อข้อสนเทศ (Information) ที่จะมีผลต่อการลงทุนทางการศึกษา

2.2.2 โอกาสทางการศึกษาของสตรีไทย

เด็กหญิงไทยในอดีต ก่อนที่จะมีการออกกฎหมายการศึกษาภาคบังคับในปี 2464 เกือบไม่มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน (Jayasut, 1977 : 38-39) โดยความเชื่อตามค่านิยมที่ว่าหญิงไทยไม่จำเป็นต้องมีการศึกษาสูง ควรจะเตรียมตัวเป็นแม่บ้านที่ดี ส่วนเด็กชายไทยจะได้รับการศึกษาเริ่มต้นจากที่วัด และจะเป็นผู้ที่มีหน้าที่ในด้านการหารายได้ให้กับครอบครัวในอนาคต แต่ในปัจจุบันภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมีแนวโน้มที่จะยอมให้ผู้หญิงมีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้น ที่ผ่านมานงานวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวกับสถานะภาพทางเศรษฐกิจของผู้หญิงไทยโดยตรงมีค่อนข้างจำกัด มีข้อมูลทางสถิติ ซึ่งเป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านบทบาททางเศรษฐกิจและการศึกษาของสตรีไทย โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะ เศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนใน พ.ศ. 2519 และ พ.ศ.2531 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า บทบาทของสตรีในการหารายได้ให้แก่ครอบครัวมีสูงขึ้น และพบว่าผู้หญิงส่วนใหญ่จะมีการศึกษาน้อยกว่าชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มสมาชิกรุ่นอาวุโส ที่มีอายุเกิน 50 ปี ขึ้นไป หญิงที่มีระดับการศึกษาสูงสุดในครัวเรือนจะมีการศึกษาเฉลี่ย 5.6 ปี ในขณะที่ชาย เท่ากับ 7.7 ปี จากตารางที่ 2.1 จะเห็นว่าผู้หญิงเริ่มมีโอกาสด้านการศึกษาใกล้เคียงชายมากขึ้น (มิ่งสรรพ์ ชาวสอาด, 2535) สำหรับงานวิจัยในต่างประเทศที่ศึกษาด้านความแตกต่างระหว่างการลงทุนทางการศึกษา เช่น งานของ T.paul Schultz (1990) พบว่าในประเทศยากจนผู้หญิงจะได้รับการศึกษาโดยเปรียบเทียบ

ประมาณ 1/2 ถึง 3/4 ของจำนวนปีที่ผู้ชายได้รับ และในระยะยาวช่องว่างระหว่างการศึกษาของผู้หญิงและผู้ชายจะลดลง

โอกาสที่แตกต่างกันระหว่างเด็กชายและเด็กหญิง ที่มีผู้ทำการวิจัยและพบความแตกต่างดังกล่าว โดยใช้วิธีการทางเศรษฐมิติ เช่น งานของมีทนา พานาไรมัย และ A.Mason (1987) ได้อธิบายความน่าจะเป็นที่บุคคลหนึ่งได้รับโอกาสทางการศึกษา พบว่า บุตรชายมีความน่าจะเป็นที่จะได้รับโอกาสทางการศึกษามากกว่าบุตรหญิง และงานของ Chalongsob Sussangkarn (1989) และคณะ ได้อธิบายถึงศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้ข้อสรุปเช่นเดียวกันว่า เด็กผู้ชายจะได้รับโอกาสทางการศึกษามากกว่าเด็กหญิง นอกจากนี้ยังมีงานของ Malinee Wongsith and John Knodel (1989) พบว่า เพศชายเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมากกว่าเพศหญิง

จากผลการศึกษาดังกล่าว พอที่จะทำให้ทราบว่าสตรีไทยมีความด้อยโอกาสทางการศึกษา สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจกว่าชาย ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าน่าจะมาจากเหตุผลดังต่อไปนี้

1. ที่ค่านิยมและค่านิยมในเรื่องระหว่างเพศแบบดั้งเดิม ยังคงปรากฏอยู่ในสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน คือ ชายมีหน้าที่เป็นผู้นำและรับผิดชอบทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว สำหรับหญิงมีหน้าที่ในการจัดบริการต่าง ๆ ให้กับครอบครัว

2. การศึกษาทางด้านศาสนา สตรีมีโอกาสน้อยกว่าชายโดยข้อจำกัดทางศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพุทธ ที่ให้ผู้ชายเป็นนักบวช และเป็นผู้เผยแพร่ศาสนา

3. หลักสูตรทางการศึกษา ด้านการฝึกอาชีพทั้งหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนที่จัดขึ้น โดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นบทบาทแม่บ้าน โดยมองข้ามความสำคัญด้านทักษะการผลิตเพื่อเศรษฐกิจ

4. สื่อมวลชนในปัจจุบัน ยังมีบางส่วนที่เน้นทัศนคติในเรื่องแม่บ้าน และไม่ส่งเสริมความคิด และการสร้างสรรค์ของสตรีในด้านการพัฒนาตนเอง ครอบครัวเท่าที่ควร

5. จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการจ้างงานสตรีในตลาดแรงงาน จากแรงงานภาคเกษตร สู่ ภาคอุตสาหกรรมและบริการ ระหว่าง ปี 2513-2530 ทำให้คนชนบทอพยพออก

จากพื้นที่ โดยเฉพาะสตรี โดยไปเป็นแรงงานในอุตสาหกรรมขนาดย่อม และ ค่าประเวณี ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หมอนวด พนักงานเสิร์ฟ เป็นต้น ดังเช่นงานของ Phongpaichit (1983) และ Fuller et. al (1983) เป็นต้น

แรงงานนอกภาคเกษตรของสตรีในปี 2530 จะเป็นแรงงานส่วนใหญ่ใน 2 ภาคเศรษฐกิจคือ ภาคพาณิชย์กรรม และภาคบริการ ในอนาคตอันใกล้แนวโน้มของตลาดแรงงานของไทยจะมีแรงงานหญิงมากกว่าชาย ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับสาขาเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับหัตถอุตสาหกรรม อีกภาคหนึ่ง นอกจาก 2 ภาคเศรษฐกิจ ดังกล่าว ก็ย่อมจะมีความเป็นไปได้ (มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด, 2535) ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในตลาดแรงงานที่มีแรงงานสตรี เข้าไปสู่แรงงานภาคเกษตร น่าจะมีผลต่อโอกาสทางการศึกษาของสตรี ซึ่งอาจจะมียังผลบวกในกรณีที่งานที่เข้าไปสู่เป็นงานที่ต้องใช้ความรู้ แต่ในอีกแง่หนึ่งน่าจะเป็นผลในทางลบถ้าหากงานที่ไปทำเป็นงานที่ไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้และกลับมีผลตอบแทนสูง เช่น งานหญิงบริการทางเพศ เป็นต้น

2.2.3 สาเหตุที่ทำให้เด็กหญิงขาดโอกาสทางการศึกษา

การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุที่ทำให้เด็กผู้หญิงต้องออกจากการศึกษาในระบบเมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว หรือการหาสาเหตุที่ทำให้เด็กผู้หญิงขาดโอกาสที่จะเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา พบว่าส่วนหนึ่งน่าจะมีผลมาจากสภาวะการที่ทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง ที่ทำให้สตรีต้องเข้ามาส่วนร่วมรับผิดชอบในการหาเลี้ยงครอบครัว อาจจะทำให้ขาดทุนคุณบิดามารดา เนื่องจากมีข้อจำกัดไม่สามารถบวชเรียนทดแทนคุณบิดามารดาได้ (อคิน รพีพัฒน์, 2533) หรือเหตุผลอื่น ๆ ทางเศรษฐกิจ โดยจะพบว่าปัจจุบันได้เกิดอาชีพต่าง ๆ มากมายสำหรับสตรี ที่จะสามารถยึดเป็นอาชีพได้ตามความรู้ความสามารถ ทั้งในด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และบริการ โดยมีอาชีพที่เป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป และอาชีพบางอย่างที่ยังไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม เนื่องจากยังขัดต่อกฎหมายระเบียบประเพณี และค่านิยมของสังคมทั่วไป เช่น อาชีพหญิงบริการ เป็นต้น ดังงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหาโสเภณีในประเทศไทย ของเฉลิมพล สัตถาภรณ์ (2508) การใช้แรงงานสตรีในสถานบริการและการพัฒนากำลังคน ของสมคิด พลศรี (2518) การวิจัยสภาพชีวิตและปัญหา

ของหญิงค้าประเวณี ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ทงงานวิจัยพบว่า ผู้ที่ประกอบอาชีพหญิงบริการส่วนใหญ่ จบการศึกษาเพียงภาคบังคับ มีภูมิลำเนาต่างจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางภาคเหนือ เหตุผลที่เข้าสู่อาชีพนี้เพราะมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ และเห็นว่า เป็นอาชีพที่มีรายได้สูง โดยไม่ต้องเรียนหนังสือสูง ตัวอย่างเช่น การวิจัยผู้หญิงที่ทำงานในสถาน อาบ อบ นวด จำนวน 941 คน ในปี 2523 พบว่าผู้หญิงที่หารายได้ได้ระหว่าง 1,501-3,000 บาท มีร้อยละ 41.07 ระหว่าง 3,001-5,000 บาทมีร้อยละ 26.33 ระหว่าง 5,001-7,000 บาท มีร้อยละ 12.64 และสูงกว่า 7,000 บาท ร้อยละ 7.11 นอกนั้นต่ำกว่า 1,500 บาท หรือไม่ตอบคำถาม ตัวเลขนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงที่ทำงานอาชีพนี้ส่วนใหญ่รายได้สูงกว่าค่าแรงงานแบบใช้แรงงานทั่วไป ซึ่งได้เดือนละ 400-500 บาท ในขณะนั้น (นพ. เทพนม เมืองแมน และ พ.ต. สมศักดิ์ นันตา รายงานการศึกษาวิจัยเรื่องความรู้ทัศนคติของหญิง อาบ อบ นวด 2523 อ่างใน วิทยากร เชียงกุล, 2533) ส่วนผลงานวิจัยของศุภิมา นฤมล (2531) ได้ประเมินว่าผู้หญิงที่ทำงานในสถาน อาบ อบ นวด ในปี 2529-2530 มีรายได้เฉลี่ยเดือนละระหว่าง 8,000 - 20,000 บาท เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าอาชีพบริการน่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เด็กหญิงต้องออกจากระบบการศึกษาเร็วขึ้น ในขณะที่รัฐบาลยังไม่ใช้มาตรการจำกัดการขยายตัวของโสเภณีด้วยสาเหตุหลายประการ และสาเหตุประการหนึ่งอาจกล่าวรายได้จากการท่องเที่ยวลดลง (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2534) ซึ่งคาดว่าจะ เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ครอบครัวบางส่วนในชนบทของไทยซึ่งมีโอกาสได้ซื้อสินค้าเหล่านี้ ซึ่งอาจจะทำให้ครอบครัวให้โอกาสทางการศึกษากับเด็กผู้หญิงน้อยกว่าเด็กชาย

สำหรับสาเหตุอื่น ๆ เช่น ครอบครัวของเด็กมีรายได้ต่ำจะทำให้เด็กขาดโอกาสทางการศึกษา เด็กที่อยู่ในครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจด้อยอมจะได้รับโอกาสทางการศึกษามากขึ้น การเพิ่มขึ้นของรายได้และทรัพย์สิน จะมีผลต่อผลต่อการเพิ่มขึ้นของอัตราการเรียนต่อของเด็กในครัวเรือน (Sussangkarn, 1989) อีกประการหนึ่งคือระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ถ้าผู้ปกครองที่มีระดับการศึกษาเกินภาคบังคับจะทำให้เด็กมีการศึกษาเพิ่มขึ้น

จากผลการวิจัยที่ผ่านมาผู้วิจัยมักจะอธิบายถึงโอกาสทางการศึกษาโดยใช้ตัวแปรอธิบาย เช่น ตัวแปรลักษณะและฐานะของครอบครัว ตัวแปรทางด้านการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ตัวแปรที่แสดงจำนวนเด็ก และตัวแปรอื่น ๆ เช่น การมีไฟฟ้าใช้ ภูมิลำเนา เป็นต้น

สำหรับงานวิจัยนี้จะให้ตัวแปรด้านความคาดหวังในรายได้ของผู้ปกครองที่คาดว่าบุตร
จะได้รับในอนาคต จากอาชีพนอกภาคเกษตร เข้ามาเป็นตัวแปรเพิ่มเติมในการอธิบายโอกาส
ทางการศึกษาของบุตรหญิงในครัวเรือน ดังที่จะได้กล่าวต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

2.3 ระเบียบวิธีวิจัย

2.3.1 สมมติฐานในการวิจัย

ในการศึกษาค้างนี้ ต้องการจะศึกษาถึงบทบาทในทางเศรษฐกิจกับโอกาสทางการศึกษาและการก่อให้เกิดรายได้ของผู้หญิง โดยจะตรวจสอบปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของครอบครัว ในการลงทุนทางการศึกษาของสตรีในรุ่นต่อไป เนื่องจากส่วนใหญ่ผู้ที่รับภาระการลงทุนมิใช่ผู้ที่ศึกษาเอง หากแต่เป็นการตัดสินใจของครอบครัว

งานวิจัยนี้ ตั้งสมมติฐานว่า การตัดสินใจลงทุนทางการศึกษาสำหรับบุตรของครอบครัวนั้น ครอบครัวจะให้โอกาสทางการศึกษาสำหรับบุตรหญิงน้อยกว่าบุตรชาย โดยที่โอกาสทางการศึกษาของเด็กหญิงจะขึ้นกับปัจจัย ดังต่อไปนี้

- (1) สัดส่วนของเด็กชายในครอบครัว หากมีสัดส่วนสูง โอกาสทางการศึกษาของเด็กผู้หญิงจะลดลง
- (2) ความสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของเด็กผู้หญิง เด็กหญิงที่มีผลการเรียนดีจะได้รับโอกาสทางการศึกษามากกว่าเด็กที่มีผลการเรียนด้อยกว่า
- (3) สถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน เด็กหญิงที่อยู่ในครัวเรือนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าจะได้รับโอกาสทางการศึกษามากกว่า
- (4) โครงสร้างทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านและอาชีพ เด็กหญิงที่อยู่ในหมู่บ้านที่มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านที่แตกต่างกัน จะได้รับโอกาสทางการศึกษาที่แตกต่างกัน เนื่องจากโครงสร้างอาชีพต่างกันทำให้โอกาสการได้รับข้อมูลข่าวสารต่างกัน โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ใช้ศึกษา ได้แก่ หมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นหมู่บ้านเกษตรก้าวหน้า หมู่บ้านล่าหลัง (หมู่บ้านเกษตรน้ำฝน) หมู่บ้านที่มีการจ้างงานภาคอุตสาหกรรมหรือหัตถกรรม และหมู่บ้านที่มีรายได้จากภาคอุตสาหกรรม บันเทิงและบริการ
- (5) รายได้ประมาณการนอกภาคเกษตร ของผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาเกินภาคบังคับมากกว่า ป.6 เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ประมาณการนอกภาคเกษตรของผู้ชายที่ได้รับการศึกษาระดับเดียวกัน ถ้าผู้ปกครองคาดว่ารายได้ของผู้หญิงน้อยกว่า โอกาสทางการศึกษาของเด็กหญิงจะ

ลดลง ซึ่งแต่ละโครงสร้างของการจ้างงาน จะมีความต้องการบุคคลที่มีความรู้และระดับการศึกษาที่ไม่เหมือนกัน ทำให้มีรายได้ที่แตกต่างกัน โดยจะมีบางงานที่ต้องการบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ บางงานไม่จำเป็นต้องมีความรู้ก็สามารถมีรายได้มาก

(6) รายได้ประมาณการนอกภาคเกษตรของผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาเพียงภาคบังคับหรือจบ ป.6 เมื่อเปรียบเทียบกับ รายได้ประมาณการนอกภาคเกษตรจากผู้หญิงที่ได้รับการศึกษามากกว่า ป.6 ถ้าผู้ปกครองคาดว่าผู้หญิงที่จบเพียง ป.6 มีรายได้มากกว่า โอกาสทางการศึกษาของเด็กหญิงจะลดลง

(7) ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ถ้าระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนสูงกว่าภาคบังคับ โอกาสทางการศึกษาของเด็กหญิงจะเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากคาดว่าหัวหน้าครัวเรือนจะให้โอกาสทางการศึกษากับบุตร/หลานอย่างน้อยเท่ากับหรือมากกว่าระดับการศึกษาที่ตนเองได้รับ

2.3.3 วิธีการประมาณค่า

จากแบบจำลองของสมการถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression) ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรตามหนึ่งตัว และตัวแปรอิสระอีกจำนวนหนึ่งตั้งแต่สองตัวขึ้นไป ที่สามารถใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตัวหนึ่งโดยอ้างถึงการเปลี่ยนแปลงตัวแปรอื่น ๆ หลาย ๆ ตัวได้ ซึ่งเป็นที่นิยมใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่มักพบในทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ โดยแสดงในรูปของสมการทางคณิตศาสตร์ ดังนี้

$$Y_i = B_0 + B_1 X_{i1} + B_2 X_{i2} + \dots + B_k X_{ik} + U_i$$

โดยที่ Y_i = ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ในค่าสังเกตที่ i

X_{ij} = ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ที่ j ในค่าสังเกตที่ i

$i = 1, 2, \dots, n$ โดยที่ n คือ จำนวนชุดของค่าสังเกต

$j = 1, 2, \dots, k$ โดยที่ k คือ จำนวนตัวแปรอิสระ

U_i = ตัวคลาดเคลื่อน (Disturbance term) ในค่าสังเกตที่ i

ในการประมาณค่าของพารามิเตอร์ (Parameter) มีข้อที่ควรคำนึงถึง คือ

- 1) ค่าความคลาดเคลื่อน (U_i) มีการแจกแจงแบบปกติ
- 2) $E(U_i) = 0$
- 3) ค่าความแปรปรวนของ U_i มีค่าคงที่

ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่กำหนดการตัดสินใจในการทุนทางการศึกษาของบุตรหญิงของครอบครัว ตัวแปรตาม (Dependent Variable) เป็นตัวแปรที่มีลักษณะเป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ ที่ได้จากคำสั่งเหตุการณ์ตัดสินใจของผู้ปกครองในการให้โอกาสทางการศึกษาสำหรับบุตรหญิง ซึ่งคาดว่าจะพบได้ใน 3 กรณี คือ กรณีที่หนึ่ง ให้บุตรหญิงศึกษาต่อทุกคน กรณีที่สอง ไม่ให้บุตรหญิงศึกษาต่อและ กรณีที่สาม เลือกให้บุตรหญิงศึกษาต่อเป็นบางคน แต่ผลจากการเก็บข้อมูลตัวอย่างในหมู่บ้าน จำนวน 201 ครัวเรือน พบว่า คำสั่งเหตุการณ์ตัดสินใจของผู้ปกครองในการให้โอกาสทางการศึกษาสำหรับบุตรหญิง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กรณีที่ผู้ปกครองให้บุตรหญิงเรียนต่อ ให้คำสั่งเกิด = 1

กลุ่มที่ 2 กรณีที่ผู้ปกครองไม่ให้บุตรหญิงเรียนต่อ ให้คำสั่งเกิด = 0

จะเห็นได้ว่าตัวแปรตามมีลักษณะไม่ต่อเนื่อง (Dichotomous) ถ้าจะประมาณค่าพารามิเตอร์ด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (OLS) จะทำให้ค่าประมาณของตัวพารามิเตอร์ที่ได้ไม่มีประสิทธิภาพ (Inefficiency) ทำให้ U_i มิได้มีการแจกแจงแบบปกติและความแปรปรวนของ U_i มีค่าไม่คงที่ จากปัญหาทางเศรษฐมิติบางประการดังกล่าว ในการศึกษาจึงต้องใช้เครื่องมือทางสถิติที่แตกต่างไปจากสมการถดถอยธรรมดา ซึ่งเป็นเทคนิคเฉพาะสำหรับกรณีที่ตัวแปรตามมีลักษณะเป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ (Qualitative Choice) ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี เช่น แบบจำลองความน่าจะเป็นเชิงเส้น (Linear Probability Model) แบบจำลองโพรบิต (Probit Model) แบบจำลองโลจิต (Logit Model) (มัทนา พนานิรามัย 2530 : 670-699, Pindyck and Rubinfeld 1986 : 237-310)

ในการวิจัยครั้งนี้เลือกใช้แบบจำลองแบบโลจิสต์ (Logit Model) ซึ่งเป็นแบบจำลองที่ใช้สำหรับการประมาณค่าความน่าจะเป็นของเหตุการณ์หนึ่ง โดยสมมุติให้ค่าความน่าจะเป็นดังกล่าวเท่ากับความถี่สะสมของการแจกแจงแบบโลจิสติก (Logistic Distribution) แบบจำลองนี้จะทำให้ค่าประมาณ Y ที่คำนวณได้มีค่าความน่าจะเป็นอยู่ในระหว่าง 0 กับ 1 ซึ่งสามารถแสดงความสัมพันธ์ทางคณิตศาสตร์ได้ ดังนี้

$$P_i = F(Z_i) = F(a+bX_i) = \frac{1}{1+e^{-Z_i}} = \frac{1}{1+e^{-(a+bX_i)}} \quad (1)$$

โดยที่ค่า Z_i จะมีค่าอยู่ระหว่าง 0 กับ 1 และถ้าจะหาการเปลี่ยนแปลง ของ P_i เมื่อ X เปลี่ยนแปลงไป จะได้

$$\frac{dP_i/dZ_i}{P_i} = \left(\frac{dF/dZ_i}{F}\right) \left(\frac{dZ_i/dX}\right) = f(Z_i)B$$

โดยที่ค่า $F(Z_i)$ เป็นค่าแสดงถึงข้อมูลค่าของ Density Function ของแต่ละค่าที่เกี่ยวข้องกับค่าที่เป็นไปได้ของค่าดัชนี Z_i ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่าง Z_i กับ X นี้จะไม่เป็นแบบเส้นตรง ดังนั้นเทคนิคที่เหมาะสมในกรณีนี้ จึงคิดว่าน่าจะเป็นแบบ Logit Model

เมื่อทราบรูปแบบทางคณิตศาสตร์ของแบบจำลองโลจิสต์ (Logit Model) ซึ่งฟังก์ชันการแจกแจงสะสมของ U_i มีการแจกแจงแบบโลจิสติก ย่อมประมาณค่าพารามิเตอร์ได้ ด้วยวิธีภาวะน่าจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood Estimation) จะได้ค่าประมาณที่มีความเที่ยงตรง (Consistent) และผลที่ได้จากการประมาณค่าพารามิเตอร์ คือค่าพารามิเตอร์ จะมีลักษณะเที่ยงตรง (Consistency) และมี การกระจายแบบ Asymptotic Normality ดังนั้นจึงมีคุณสมบัติคล้าย T-test ของสมการถดถอย จึงสามารถหา Neymanian Significance Test ได้

ในทำนองเดียวกัน ถ้าต้องการทดสอบนัยสำคัญของตัวแปรอิสระที่จะกำหนดตัวแปรตามพร้อมกันใน Logit Model นี้ จะใช้การกระจายแบบไคสแควร์ (Chi-Square) แทน F-test การวิเคราะห์ Likelihood Ratio $\lambda = L_0/L_{max}$ หรือ $-2 \log \lambda = -2(L_0/L_{max})$ มีการกระจายแบบ Chi-Square โดยมีองศาแห่งความเป็นอิสระ (Degrees of Freedom) เมื่อ K เป็นจำนวนพารามิเตอร์ไม่รวมค่าคงที่ และถ้าจะต้องการทราบค่าคล้ายกับ R^2 ของสมการถดถอยก็จะคำนวณได้จาก $1 - (L_0/L_{max})$ หรือ $1 - \lambda$ นั่นเอง (Pindyck and Rubinfeld 1986 :312)

จากแบบจำลองดังกล่าว คาดว่าการตัดสินใจลงทุนทางการศึกษาสำหรับบุตรหญิงของผู้ปกครองในครัวเรือน จะขึ้นอยู่กับปัจจัยดังนี้ จำนวนบุตรชายในครัวเรือน ผลการเรียนของเด็ก รายได้รวมของครัวเรือน การคาดหวังในรายได้นอกภาคเกษตรของเพศหญิง โครงสร้างทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน

2.3.3 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา และการเลือกนี้ที่ตัวอย่าง

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้ประกอบด้วยข้อมูลทั้งทางปฐมภูมิและทุติยภูมิ

(1) ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลภาคตัดขวาง (Cross sectional data) ซึ่งได้จากแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเอง

(2) ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ใช้ประกอบการตีความผลการวิจัยเพื่อให้งานวิจัยมีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งได้จากรายงานต่าง ๆ ที่เป็นผลงานวิจัย ตลอดจนเอกสารด้านสถิติข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

(3) การเลือกตัวอย่าง ในการศึกษาครั้งนี้ให้ผู้ปกครอง (อาจจะเป็นบิดา มารดา หรือญาติผู้ใหญ่ คนใดคนหนึ่งที่มีส่วนกำหนดโอกาสทางการศึกษาของบุตรหลานในปกครอง) ที่มีบุตรหลานเป็นผู้หญิงอายุช่วง 12-18 ปี ทั้งที่มีบุตรหลานผู้หญิงที่จบประถมศึกษาแล้ว ทั้งที่ได้เรียนต่อ และมีได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และไม่จำกัดว่าปัจจุบันยังอยู่ร่วมกันในครอบครัวหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อที่จะได้ทราบถึงเหตุผลและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการลงทุนทางการศึกษาของบุตรหญิง

2.3.4 ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษานี้ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ตามลักษณะของ โครงสร้างทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านในพื้นที่ชนบทในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย จำนวน 8 หมู่บ้าน ที่แตกต่างกัน 4 ลักษณะ เพื่อที่จะทราบถึงอิทธิพลของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและอาชีพของหมู่บ้าน โดยเลือกตัวอย่างหมู่บ้านละประมาณ 25 ราย ตามลักษณะหมู่บ้านและพื้นที่ศึกษา ดังนี้

1. หมู่บ้านที่ผู้หญิงมีรายได้จากภาคเกษตร หรือหมู่บ้านเกษตรก้าวหน้า จากหมู่บ้านในอำเภอสันทราย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

2. หมู่บ้านที่ผู้หญิงมีรายได้จากพื้นที่เกษตรน้ำฝน หรือเกษตรลำห้วย จากหมู่บ้านในอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และหมู่บ้านในอำเภอเมืองฯ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3. หมู่บ้านที่ผู้หญิงมีรายได้จากการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก หรือทำงานหัตถกรรม จากหมู่บ้านในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอเมืองฯ จังหวัดลำพูน

4. หมู่บ้านที่ผู้หญิงทำงานในอุตสาหกรรมบันเทิงและบริการ จากหมู่บ้านในอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

หมู่บ้านที่เลือกไม่มีความแตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อต่าง
ต่างมากนัก แต่แตกต่างกันที่โครงสร้างทางอาชีพ และรายได้

ตารางที่ 2.1 จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยและจำนวนครัวเรือน จำแนกตามเพศของสมาชิก
ในครัวเรือนที่มีการศึกษาสูงสุด ในปี พ.ศ.2519 และ 2531

ช่วงอายุ	จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย		จำนวนตัวอย่าง	
	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย
น้อยกว่า 25 ปี				
- พ.ศ.2519	7.38	7.71	1,562	1,827
- พ.ศ.2531	8.75	8.91	1,077	1,171
25 - 35 ปี				
- พ.ศ.2519	8.53	9.31	191	503
- พ.ศ.2531	10.96	10.74	325	519
36 - 50 ปี				
- พ.ศ.2519	5.45	7.46	187	489
- พ.ศ.2531	8.98	10.19	146	438
มากกว่า 50 ปี				
- พ.ศ.2519	4.87	8.10	44	193
- พ.ศ.2531	5.63	7.71	89	302

ที่มา : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2535 (คำนวณจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจ
และสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2519 และ พ.ศ.2531 ,สำนักงานสถิติแห่งชาติ)